

LA GUERRA GRAN EN UNA POBLACIÓ DE LA REREGUARDA. EL CAS DE LA BISBAL D'EMPORDÀ

Per Jordi Frigola i Arpa^(*)

^(*) Institut d'Estudis del Baix Empordà · institutdestudisdelbaixemporda@gmail.com

RESUM:

L'article repassa les vicissituds del municipi de la Bisbal d'Empordà durant els anys de la Guerra Gran (1793-1795). Entre altres temes, es tracta sobre els esforços fets per la municipalitat i els notables de la vila per tal d'ajudar al manteniment dels exèrcits, quina fou la mobilització dels oficials militars bisbalencs i la dels francesos emigrats i residents a la vila, el reclutament d'homes per a la guerra, o la represa de la milícia del sometent. També s'analitza la propaganda revolucionària i el ressò que aquesta tingué en el municipi, la posició bel·ligerant de l'Església envers els francesos, l'anar i venir dels exèrcits i els trasbalsos que això suposava per al municipi, o les penúries dels refugiats que cercaven empara. Una època de misèria i dificultats per a la vila i terme de la Bisbal, en què a les malvestats pròpies del conflicte bèl·lic s'hi afegirà una forta crisi alimentària.

PARAULES CLAU:

Guerra Gran, la Bisbal d'Empordà, miquelets, rebomboris del pa, sometent.

ABSTRACT

This article reviews the vicissitudes of La Bisbal d'Empordà during the War of the Pyrenees (1793-1795). Topics explored include the efforts of the municipal authorities and dignitaries to provide upkeep for the armies, the mobilization of military officers from among the local population and the French emigrants residing in the town, the recruitment of soldiers, and the resumption of the civil defence corps. The paper also examines the revolutionary propaganda and its effect on the municipality, the belligerent position of the church towards the French, the upheavals caused by the coming and going of armies, and the destitution of the refugees seeking shelter. The evils of war were compounded by a major food shortage during this period of poverty and hardship for La Bisbal town and municipal area.

KEYWORDS

War of the Pyrenees, La Bisbal d'Empordà, miquelets, bread riots, civil defence corps.

Recepció: 07/08/2015 · Acceptació: 02/09/2015

A finals del segle XVIII, després d'un llarg període de creixement econòmic i demogràfic, la Bisbal pateix -com tot el país i l'Occident europeu- la forta crisi agrària que caracteritza el tombant d'aquella centúria. L'escassetesa de cereals, especialment el blat, a causa de les males collites provocades per fenòmens meteorològics adversos, que comencen l'any 1780 i tenen continuïtat força més temps, produeixen un greu problema de fam. Sobretot l'any 1789 -en uns moments que s'esdevingueren aldarulls a Barcelona, els anomenats rebomboris del pa, i que a França esclatà la Revolució- el consell municipal fa constar que a la Bisbal han succeït conflictes i molts particulars pobres passen gana: "Muchos de los particulares claman y se lamentan con vehementes sentimientos por la falta de trigo para su preciso alimento"¹.

L'advocat bisbalenc Pere Pujades, en un escrit tramès al magistrat madrileny Francisco de Zamora, l'informava que hi havia gent de la vila que "sobreviniéndoles una mala cosecha se destruyen del todo [...] algunos pobres y viejos y niños hay que piden limosna por las puertas en años estériles"².

Els regidors proposaren a particulars que tenien blat emmagatzemat, principalment a la comunitat de preveres de la parròquia, que el venguessin a un preu més baix utilitzant per compensar-ho, si calia, les rendes d'una causa pia, apel·lant als sentiments de caritat dels clergues locals "en nom de los míseros y necessitats de esta parròquia" i per calmar "los repetits clamors y compassivas llàstimas de la gent necessitada [...] que verdaderament són dignes de compasió [...] perquè los necessitats logrian consol que ansiosos desítjan"³.

La manca de blat va fer pujar el preu del pa, agreujà la tendència inflacionista que s'inicià en els moments de produir-se la crisi agrària i va temptar els pocs propietaris que en tenien a especular amb els preus dels cereals als mercats. Malgrat la prohibició de vendre blat fora de la vila va haver-hi algun cas de propietaris que van voler tragar-lo a Barcelona per vendre'l a més alt preu. El 12 d'octubre de 1789 va ser descobert i segrestat un carro amb 18 sacs de blat, al carrer dels Tarongers, que es dirigia a Calella de Palafrugell per embarcar-lo cap a la capital; era de Miquel Vilar, negociant de Calonge, que l'havia comprat a Simó Vert, procurador de la Bisbal. Tot seguit

1. ACBE. Llibre manual del comú, 1789-1794, lligall I-8.

2. BPR, "Respostes al qüestionari de Zamora", volum manuscrit núm. 2.222, "Villa de La Bisbal".

3. ACBE. Llibre manual del comú, 1789-1794, lligall I-8.

es va fer un escorcoll a casa d'en Vert i es va decomissar més cereal que tenia guardat i que havia sigut comprat pel mateix Miquel Vilar per fer un altre viatge amb un carro i després amb un vaixell de cabotatge, com va intentar de fer en el primer enviament frustrat⁴.

La plaça del Gra de la Bisbal, en aquells anys tan magres, va ser l'escenari de conflictes. I també va ser complicada l'actitud egoista dels flequers locals, que sovint se saltaven la normativa i el preu del pa que imposà l'Ajuntament; algunes vegades aprofitaven per reduir-ne el pes i barrejar terra amb la farina per fer-la allargar.

L'any 1791 i el 1793 hi torna a haver problemes amb els preus perquè els flequers volien apujar el pa indegudament; l'Ajuntament va voler controlar i racionar tant el blat i el blat de moro com el pa per tal de fer-ne un bon repartiment i evitar que alguns s'enriquissin a costa dels que passaven gana, per això ordenen requisar blat clandestí que tenia amagat en Castanyer, flequer.

L'any 1794, en plena Guerra Gran Narcís Nicolau, flequer, que tenia arrendats els forns de pa del comú de la vila, va denunciar Pau Castanyer i Jaume Barnach, dos flequers bisbalencs, perquè tenien molta quantitat de pa a casa seva per vendre'l clandestinament a preus alts. Davant l'amenaça d'una forta multa, ambdós declararen que pensaven portar-lo al quarter general de l'exèrcit del Rosselló. No els van pas creure perquè els regidors asseguraren que el camp de batalla era lluny i tampoc no tenien cap ordre per al trasllat ni cap traginer a punt⁵.

De tot plegat, però, no hi havia un pam de net, perquè a l'agost d'aquell any el mateix Narcís Nicolau no acceptava l'ordre que regulava el preu del pa i sota l'amenaça d'una multa "profirió palabras disonantes y ofensivas a la Justicia en vilipendio de la misma"⁶.

Les mesures extraordinàries que va prendre l'Ajuntament respecte a les contínues protestes populars van ser per prevenir possibles actes contra l'ordre públic, com els que havien passat a Barcelona, i per "zelar el bien público y la quietud de los vezinos" perquè estaven convençuts que era una qüestió que "no se debe mirar con indiferencia", ja que s'havien detectat alguns fets violents com ara l'any 1792 que hi va haver atacs de bandolers que van saquejar masos per robar gra i bestiar i "demés alimentos necesarios en los mo-

4. ACBE. Llibre manual del comú, 1789-1794, lligall I-8.

5. ACBE. Cartes, memorials i informes 1745-1799, caps 46.

6. ACBE. Llibre manual del comú, 1789-1794, lligall I-8.

ments de fam que passen los pobres necessitats" o que assaltaven, a la zona de Fitor, a les Gavarres, mercaders i pagesos que anaven i venien dels mercats dels divendres⁷.

Una de les decisions que va adoptar l'Ajuntament per treure's responsabilitats de sobre a causa de les protestes de la gent per la mala qualitat del pa i el frau en el pes va ser cercar uns pèrits imparcials que revisessin els pans fets pels flequers locals. L'any 1793 els regidors de la Bisbal van enviar a Girona un pa blanc i un altre de moreno perquè els pabordes mestres de la confraria de flequers de la ciutat en fessin un tast i l'anàlisi. Es va fer, solemnement, a la sala capitular de l'Ajuntament gironí; els tècnics van reconèixer que els dos pans eren ben pastats, ben cuits i que s'ajustaven al pes legal, però que la farina era de mala qualitat i que hi havien barrejat molta terra per augmentar-la⁸.

A tot el malestar per l'escassetat de pa, que en aquells temps era l'aliment bàsic, s'hi afegeix l'encariment de la carn, del vi, dels llegums i, fins i tot, de matèries més complementàries com la sal. L'administrador del Reial Alfolí de la vila i terme de Sant Feliu de Guíxols avisa per carta els regidors de la Bisbal que el preu d'una faneca de sal s'ha apujat una pesseta per les fortes despeses de la guerra⁹.

El creixement demogràfic, atribuïble al benestar econòmic d'aquest segle XVIII, té alguna davallada a conseqüència d'aquest temps de fam, especialment en els períodes de les collites més esquistades; la flaqueja i la gana es rabegen en els més vulnerables: malalts i infants. A la Bisbal hi va haver alguns anys de reculada en els quals els òbits superen els naixements¹⁰ (Taula 1).

LA GUERRA

La Guerra Gran (març 1793-agost 1795), tristament famosa pel rebombori, mort, destrucció i altres fets dramàtics que va causar al Rosselló, l'Alt Empordà, la Vall d'Aran i la Cerdanya i coneguda també en el folklore per les cançons, romanços de gestes i anecdotari que produí, va esclatar amb la declaració de guerra de la Convenció

7. Codern ahont son escritas las cartas de Ramona, ma naboda en lo temps se restaurava de unes febres malignas a la casa Vilosa de ma heretat de la vila de la Bisbal lo any 1792. Benet de Marimon. Document particular.

8. AHMG. Manual d'Acords 1793, foli 92.

9. ACBE. Cartes, memorials i informes, 1745-1799, caps 46.

10. APLB, llibres de baptismes i d'òbits.

LA GUERRA GRAN ...EL CAS DE LA BISBAL D'EMPORDÀ

ANY	NAIXEMENTS	ÒBITS
1780	100	Adults: 55 Albats: 98 Total: 153
1789	141	70
1790	142	91
1791	149	81
1792	150	Adults: 44 Albats: 107 Total: 151
1793	153	137
1794	147	Adults: 115 Albats: 81 Total: 196
1795	123	Adults: 85 Albats: 80 Total: 165

Taula 1. Demografia de la Bisbal d'Empordà a finals del segle XVIII (APLB, llibres de baptismes i d'òbits).

francesa al rei d'Espanya, Carles IV, el 7 de març de 1793 i del govern d'aquest rei a la flamant República Francesa el 27 del mateix mes. La Convenció va declarar la guerra a l'Estat espanyol perquè tenia la sospita d'un suposat pacte secret hispanobritànic.

Davant l'amenaça que representava per a les monarquies europees la vocació de França d'escampar la seva revolució i després del greu perill que veien venir els principals sobirans absolutistes del continent, quan van ser guillotinat els reis francesos Lluís XVI i Maria Antonieta, s'organitzà una coalició antifrancesa d'Àustria i Prússia a la qual s'afegiren Holanda, el Piemont, Nàpols i la Gran Bretanya.

L'Espanya de Carles IV i del ministre Godoy no hi entrà de moment per manca de preparació militar de l'exèrcit espanyol i perquè l'astut Godoy esperava que amb els primers xocs dels exèrcits de la coalició contra França les tropes de l'estat veí s'afeblirien. Fins que finalment de sobte es van veure atrapat per la declaració de guerra de la Convenció, que els obligà anar a la lluita forçosament. Tot seguit es crearen i mobilitzaren cossos de voluntaris que reforçarien l'exèrcit espanyol per atacar els francesos al Rosselló, com ara

els anomenats fusellers vermells, dos regiments de tropa lleugera catalana d'homes de setze a trenta-sis anys, coneguts pel color de l'uniforme que van ser molt temuts pels francesos, que els deien els rouges.

El govern de Godoy veia en la guerra la possibilitat de recuperar els comtats catalans del nord, aleshores ja feia anys sota la sobirania francesa, si el resultat del conflicte armat li era favorable. Quan les tropes reials derrotaren les forces republicanes i es feren seu el castell de Bellaguarda, un punt estratègic francès per a la defensa de la frontera entre els dos estats, és manifesta l'eufòria que gestà aquella victòria; el 6 de juliol de 1793 el *Diario de Barcelona* ho reflecteix alhora que expressa amb uns versets el desig d'annexionar-se l'antiga part catalana del nord, amb el títol *A la presa de Bellaguarda*:

"Vallespir, Rosselló, la Fransa entera
del valor espanyol l'excés admira:
ja espera resistir, ja desespera;
ja brama contra el Cel, però delira,
que el Cel és qui vol que torne a Espanya
lo Rosselló, Navarra y la Cerdanya"¹¹.

La regió on es lluitava encara se sentia catalana, com ho reconeixen alguns historiadors, i per tant no es descartaven les ganes de recuperar aquests territoris ni deixar perdre el seu possible retorn a la sobirania del rei espanyol (Figs. 1 i 2). "Le peuple du Roussillon se nomme et s'estime Catalan et regarderait comme une dégradation ou une injure le nom de Français ou de Catalan Française" (Durlat, 1969). "Les espoirs que les Roussillonnais avaient mis dans la Revolution pour la reconnaissance de leur personnalité ont été profondément déçus. Aussi n'y-a-t-il pas eu d'adhésion véritable au nouveau régime, sauf pour la bourgeoisie perpignanaise déjà francisée. Le pays dans son ensemble est, aux mieux indifférent, parfois hostile. Il reste aussi avant tout catalan" (Marcet).

Així els soldats catalans troben, en els llocs on es lluita, gent que se sent del mateix país i que parla la mateixa llengua i més els voluntaris bisbalencs, alguns dels quals coneixien els pobles de pescadors de la costa, especialment Portvendres, Banyuls i Cotlliure i sobretot la vila de Perpinyà pels contactes familiars i comercials a través dels mercats i fires que havien existit sempre.

11. Riquer, Martí de; Comas, Antoni. *Història de la literatura catalana*, volum IV. *Esplugues de Llobregat*: Ariel, 1964, p. 69.

Fig. 1. Batalla de Peyrestortes (17 de setembre de 1793). Tipograt original de Boussod & Valadon, després d'Antoine Renoux (1890). (Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals).

Fig. 2. Batalla de Trouillas (22 de setembre de 1793). Obra de Martinet i gravat per Reville (1835). (Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals).

A més dels fusellers vermells d'altres contingents humans s'organitzaren amb voluntaris arreu del país. En diversos corregiments la tropa s'estructurava en regiments que portaven el nom del lloc i feien constar la condició de voluntaris dels seus homes. Diversos capellans i particulars benestants, pertanyents a nissagues de l'antiga petita noblesa rural, s'escarrassaren a aportar diners per mantenir homes o nois que s'enrolessin per anar a la guerra, com és el cas, per exemple, del cavaller bisbalenc Benet de Marimon i de Vilossa, que ofereix el seu fill Pere Nolasc, de tretze anys, com a cadet del Batalló d'Infanteria Lleugera de Voluntaris de Tarragona i paga per a la seva manutenció 454 rals; així mateix contribueix a pagar quatre nois de la Bisbal per lluitar en aquest batalló, als quals atorgà a cadascun dos rals diaris mentre durés la guerra. Tot plegat, deia, motivat pels "impulsos del afecto tengo al Soberano"¹².

El 12 de març de 1793 se celebrà una reunió a casa de la vila, convocada pel batlle i regidors, en què s'acordà fer una altra trobada general amb ciutadans com ara cavallers, capellans, advocats, notaris, procuradors, comerciants i es comprometen a fer altres reunions per carrers i barris per tal d'interessar els bisbalencs a col·laborar a la causa i servei del rei, perquè cadascun dels estaments i carrers "fessen lo que poguessen", per captar joves voluntaris per anar a lluitar al front, donant-los alguna retribució. L'endemà dia 13 es reuneix la comunitat de preveres per decidir, per la seva part, què calia fer. S'acordà presentar quatre mossos, sigui directament o a través de l'Ajuntament. La comunitat pagaria a cadascun diàriament un ral i a més es van comprometre que facilitarien al municipi de trenta a trenta-dues pessetes mensuals per despeses de la guerra. Van resoldre també que aquesta quantitat es trauria de les "pòlisses mensuals" de cada capellà resident¹³.

El sector clerical estava preocupat i espantat per les notícies que arribaven de la França revolucionària. L'any 1790 l'Assemblea constituent francesa va aprovar una Constitució Civil per al clergat que, de fet, separava l'Església francesa de l'autoritat romana i convertia els capellans en funcionaris de l'estat, els rectors de parròquies, canonges i bisbes serien elegits amb els vots dels feligresos, el papa continuaria amb la seva supremacia espiritual però perdia la jurisdicció sobre el clergat nacional. L'actitud rebel de bona part dels religiosos que reaccionà enfront de la nova llei i les persecucions que van patir

12. AHG. Notari Francesc Vidal i Piguiel, volum 1134.

13. AHG. Comunitat de Preveres, de la Bisbal. Llibre de Resolucions

per oposar-s'hi van fer fugir de França aquest sector, testimoniats pels més d'onze capellans i canonges francesos i per François-Maurice de Boyer, vicari general d'Albí, tots refugiats vivint a la Bisbal¹⁴.

La por dels capellans bisbalencs al laïcisme revolucionari i temorosos que aquí els podia passar el mateix els féu estar alerta i adoptar les mesures adients per si podien evitar-ho, sacrificant, fins i tot, una part dels seus guanys. El 1794 el bisbe de Girona i senyor de la Bisbal ofereix per a les despeses que originen les campanyes espanyoles contra els gavatxos deu mil rals i el capítol catedralici gironí, cent-vint mil rals (Ossorio y Gallardo).

Així, els qui fan l'esforç per ajudar al manteniment dels exèrcits són el clergat, bisbes, grans monestirs i senyors jurisdiccionals sobre territoris i poblacions. El mateix bisbe de Girona que hi mostrava tant d'interès cobrava a la Bisbal unes bones anyades entre delmes, primícies i censals. El bisbalenc Benet de Marimon tenia drets feudals sobre tres pobles: Sant Sadurní de l'Heura, Monells i Ullastret, on cobrava els delmes. Si entraven i triomfaven els convencionals revolucionaris se n'anaven en orris tots els privilegis i els sucosos guanys. Tomàs de Lorenzana, el prelat gironí, fa una autèntica expressió de fidelitat al rei en autoritzar al batlle Francesc Ponach perquè a les cavallerisses del seu castell de la vila hi posin els cavalls que convingui i hi puguin cabre quan afirmava que "todos hemos de servir al Rey y en circunstancias semejantes yo debo dar ejemplo el primero a todos". La carta és del 7 de març de 1793, el mateix dia que França declarava la guerra a Carles IV¹⁵.

Els ajuntaments també van fer aportacions notables, directament o indirecta, a la guerra contra el francesos, sigui pagant les despeses pel trasllat continu d'homes bisbalencs voluntaris que s'integraven a l'exèrcit o les contribucions especials, fent reparacions a la caserna o bé aguantant els allotjaments de les tropes de pas o les instal·lades a la Bisbal. A mitjan mes de març de 1793, pel trasllat al front de nou soldats bisbalencs voluntaris han de pagar 644 rals més 120 al batlle Francesc Ponach per conduir-los a Llers, i pel manteniment dels mossos de les esquadres de Valls, aquarterats a Girona i la Bisbal aporten 642 rals i 3 diners; només per esmentar algunes col·laboracions monetàries com a exemple.

14. "Catálogo de los presbíteros franceses que con motivo de las Revoluciones ocurridas en aquel Reyno desde el año 1789 hasta el presente de 1792, se refugiaron en este Obispado de Gerona en los años 1791 y 1792 ..." Document particular.

15. ACBE. Cartes, memorials i informes (1745-1799), capsa 46.

S'enregistren, així mateix, les constants obres pel manteniment i reparacions de la caserna de les tropes de cavalleria que sovint sojornaven a la vila: empedrar els estables per als cavalls i renovar les estaques de fusta per a les quatre grans menjadores, enrajolar els dormitoris dels soldats, adaptar les comunes, reforçar els sostres amb cairats de fusta, arreglar portes i finestres, fer prestatges per col·locar les escopetes i altres armes, fer bancs per seure i caixes per a la roba, subministrar arroves de llenya per a la cuina, mallals d'oli i ciris de seu de baixa qualitat per il·luminar les estances a la nit, escurar i netejar el pou, civada i palla per als cavalls, etc.¹⁶.

La caserna situada al vell casal que havia sigut de la família Torroella-Llebià, cavallers bisbalencs medievals, ocupava un gran espai entre els actuals carrers dels Germans Sitjar i el dels Valls, fent cantonada amb la placeta avui dedicada a Jacint Verdaguer. Consistia en "entrada, dos estables, pahissa y sinch aposentos baix y dalt sala, cuyna y sinch aposentos" i tenia un espaiós pati entre la part construïda i l'antiga muralla de la vila del sector de tramuntana¹⁷. El magistrat madrileny Francisco de Zamora, que va visitar la Bisbal l'any 1789, va trobar el gran edifici en molt mal estat. "Hay un cuartel muy destrozado", remarcava (Boixareu). Uns anys més tard, en plena guerra del Francès, durant l'ocupació napoleònica l'any 1811, descriuen la caserna així: "La Ville possède une ancien caserne avec des belles carrées qui pouvait loger 400 soldats mais qui a besoin de grandes réparations"¹⁸.

En els moments previs o durant la Guerra Gran s'hi allotjaren els regiments de cavalleria: de Reials Guàrdies Espanyols (1791), de l'Infant (1791), dels Dragons de Flandes (1792), de Calatrava (1793 i 1794), del Prevost (1793), de la Reina (1795) entre d'altres. Excepcionalment trobem a la vila tropa d'infanteria i algunes vegades compartint la població amb la de cavalleria, com un batalló dels Reials Fusellers (1792) o una brigada de Carrabiners Reials (1794). Com que a la caserna no hi cabia mai tot un regiment la resta de soldats s'allotjaven repartits en cases particulars.

Els oficials militars bisbalencs van ser mobilitzats i ràpidament s'hagueren d'integrar al regiment respectiu, com ara els fills del baró de Púbol, Felip-Ignasi de Miquel i de Blondel, tinent coronel de

16. ACBE. Comptes generals, 1787-1795, caps 114.

17. ACBE. Llibre del Cadastre del 1716.

18. ACA. Guerra del Francès, caixa XVII, lligall 11-1, plec núm. 2.

Guàrdies Valones, que va ser ferit en una batalla¹⁹, el seu germà Lluís i el seu oncle Miquel de Collins i de Hutwalde, baró de Durthy (Flandes), resident a la Bisbal, coronel de la Companyia Italiana de Guàrdies de Corps de les Tropes Reials i el gendre d'aquest Landelí-Francesc de Collins, sergent major del Regiment de Cavalleria de Cuirassers Reials Alemanys, Benet-Pau de Salamó, capità d'estat major o també l'oficial de marina Ignasi de Batlle i de Marimon. L.F. de Collins participà en l'atac als pobles del Rosselló: Vilallonga, la Roca i Sant Genís, conquerits pels espanyols amb la captura de molt armament²⁰.

Per als oficials francesos emigrats refugiats i residents a la Bisbal a causa de la Revolució, sembla que van trobar-los-hi un destí: el Regiment Royal Roussillon, format gairebé íntegrament per militars de la noblesa fugitius de les repressions cruentes del moviment revolucionari d'ençà del 1792: Adrien de Vecien, primer tinent d'artilleria; Jacques de Lauret, comandant d'un regiment d'infanteria; Leonard-Pierre, comte de Montalambert, mariscal; Marc-Gerard du Barri, tinent d'un regiment de Normandia; Gerard de Laborie, comte de Laborie de Champagne, mariscal i ajudant general de l'exèrcit de Lluís XVI; François-Humbert de Lavergne, cavaller de Cervai, mariscal i Thomàs, comte de Bertier i coronel, entre els que tenim més documentats²¹.

Pel que fa a la Bisbal la resposta dels nois i homes de la vila i el seu terme, que havien d'entrar a l'exèrcit voluntàriament, va ser poc nombrosa. Per aquest motiu es convocà insòlitàment el sometent, ja que amb aquest sistema el servei era quasi forçós, malgrat que hom fa constar que era voluntari, i l'havien d'exercir els homes útils per a les armes de cada família.

LA PROPAGANDA REVOLUCIONÀRIA

En plena guerra els revolucionaris francesos van intensificar l'escampada de fullets i pasquins per divulgar les idees que havien impulsat i fet esclatar la seva Revolució. A Catalunya va ser un dels llocs on van tenir més èxit les accions divulgadores, com ho comunicava el capità general al govern espanyol a Madrid quan informa-

19. Arxiu Casa Abadal de Ruplà. Correspondència de la família Valls.

20. AHMG. Gazeta de Gerona, 6 de gener de 1794.

21. Relación de los franceses emigrantes avecindados en la villa de La Bisbal, durante las turbulencias de Francia, año 1792. D'un manuscrit autoritzat pel batlle bisbalenc Antoni Marcer, esmentat per Josep Pella i Forgas a Historia del Ampurdán.

va que a començaments del 1790 es rebien escrits del que passava a França (diaris, fullets i papers en general) no solament per correu sinó que també pels ports, pels vaixells de cabotatge o bé pels contrabandistes (Herr, 1964).

L'agost de 1794 en un viatge que fa el magistrat madrileny Francisco de Zamora a poblacions frontereres explica que "se atribuye a los párrocos un poco de inclinación al Materialismo", "los médicos de Cerdaña, Arany y demás pueblos conquistados no ha emigrado ninguno. Y se cree que todos se inclinan a Francia y algunos al Materialismo". I arriba a la conclusió que en molts llocs "las especies de erigirse en República no las oyen tan mal como las otras que corren" (Boixareu). Ossorio y Gallardo, esmentant un autor francès, comenta que "los preconizadores de la revolución obtenían algun éxito en Barcelona y en el litoral" i també diu que s'estava traduint la Constitució francesa al català i que apareixeren pasquins revolucionaris enganxats a les parets d'algunes esglésies de la capital.

Per la seva part els plans dels republicans francesos de revoltar Catalunya s'expressen en una carta de Couthon, amic i col·laborador de Robespierre, adreçada als Representants del Poble a prop dels llocs on es lluitava: "Il nous paroît plus conforme à nos intérêts et à nos principes d'essayer de faire de la Catalogne une petite République indépendante qui sous la protection de la France nous servira de barrière à cet endroit ou les Pyrénées cessent" (Vigo, 1956).

Sembla que aquests plans van tenir ressò a la Bisbal. En aquest context l'agost de 1794 arriba a la vila un misteriós personatge que portava una carta de part d'en Serra, comerciant bisbalenc, que fa poc ha arribat a Barcelona i adreça la missiva a en Pere Sagols, un sabater del carrer de l'Hospital. El paper es va conservar i en observar-lo el veiem amb molts sécs, senyal potser que ben plegat l'hauria portat el missatger amagat en alguna part del seu vestit. En Serra amb una salutació cordial -"carit amich"- anuncia a en Sagols que el divendres arribarà clandestinament un petit vaixell de cabotatge amb robes i pells a la costa de Palafrugell. Aquests articles portaran embolcallats molts exemplars de l'opuscle subversiu *Lo Català Republicà* per al grup de la Bisbal i per als de Girona²² (Fig. 3).

Al mateix temps li dona les instruccions per al seu bon repartiment. L'han d'escampar de nit, amb el màxim de precaucions, posant-lo a cada casa per sota la porta, sobretot als habitatges de gent que

22. Documents de la casa Sagols, de la Bisbal

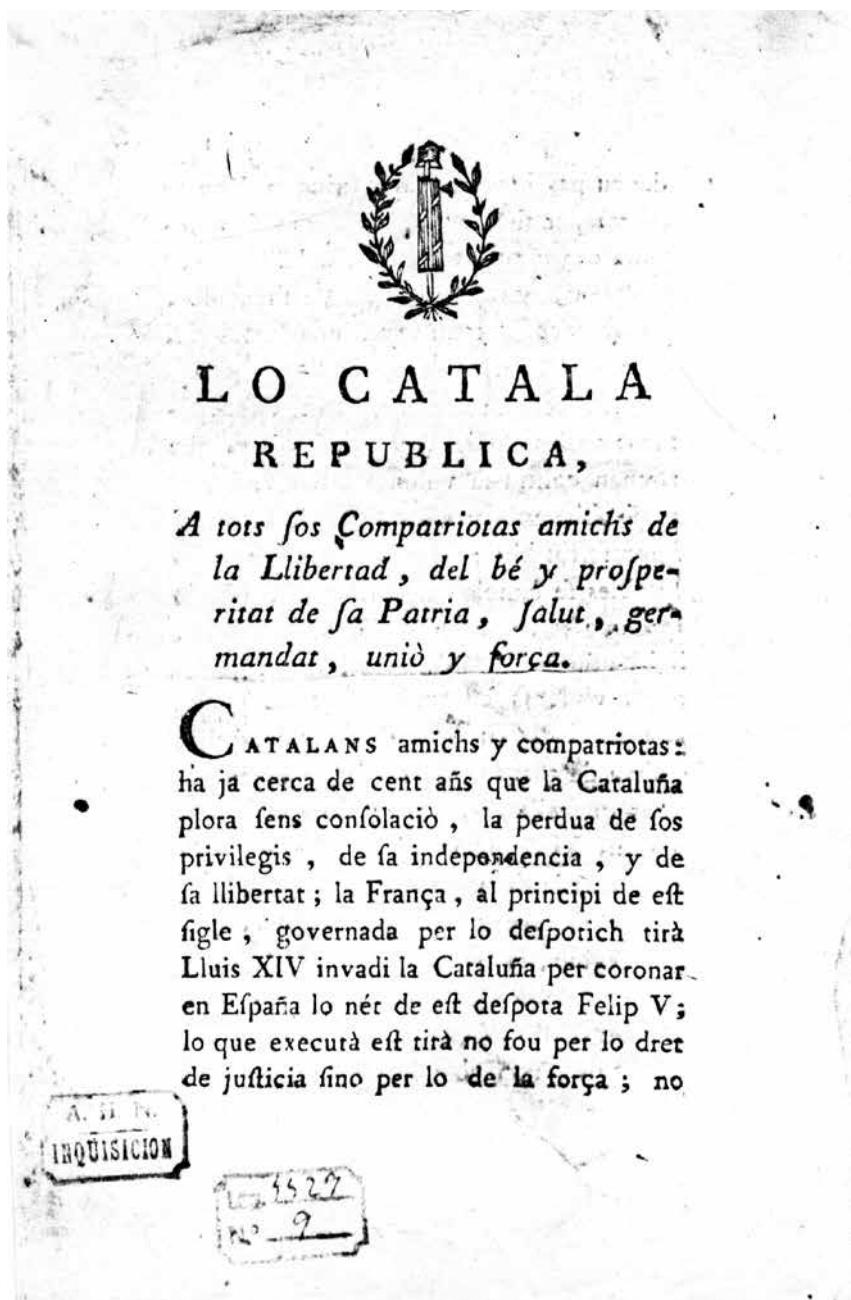

Fig.3. Reproducció de l'opuscle "Lo Català Republicà". España. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Archivo Histórico Nacional, INQUISICIÓN, 4427, Exp. 9.

"sàpia de lletra". Una part dels fullets l'han de portar als amics de Girona. La carta acaba desitjant que puguin plantar ben aviat "lo albre de la llibertat" a la plaça de la Vila i donant "memòries a don Josef Grassot y donna Maria, a lo doctor Ferrer, a Bernat y Gaspart Daura y demás Amichs de la Llibertat" (carta trobada entre els documents de la casa Sagols). "Lo Català Republicà a tots sos Compatriotes amichs de la Llibertat, del bé y prosperitat de sa Pàtria, salut, germandat, unió y força" fa una reflexió sobre els principis de la revolució: "viva la Llibertat, viva la Igualtat, viva la Germandat, vivan tots los Estats llibres y vivan tots los bon patriotes" i també quan exposa que "la soberania [...] resideix essencialment en los pobles y tots los reys que reynan contra sa voluntat són violadors de sa soberania y usurpadors de sos drets imprescriptibles".

Però al mateix temps hi trobem una queixa sobre la situació de submissió que pateix Catalunya: "catalans amichs y compatriotes: ha ja cerca de cent anys que la Cataluña plora sens consolació la pèrdua de sos privilegis de sa independència y de sa llibertat". I continua amb una pregunta provocadora: "Qui de vosaltres voldrà ser esclau de la infame cort de Castilla? Jo no crec pas que se trobia un sol Català en tota la província tant fanàtich, ignorant o loco que no acceptia [...] este inestimable llibertat per la qual ha sospirat per tants de anys la Cataluña." I alhora conté una proposta esperançadora a si els catalans accepten l'oferta d'ajuda de la França revolucionària: "nostre Pàtria serà llibre y ditxosa, formarà sa Constitució com li plaurà y disfrutarà de sos antichs privilegis". El millor exemple que el redactor de l'opuscle posa per comparar és el de Polònia, que aquells mateixos anys lluitava pel seu alliberament de Rússia i per la revolució social sota el comandament del patriota Tadeusz Kosciuszko²³.

Molts dels papers que circulaven pel corregiment foren recollits per les autoritats i sobretot per ordre del bisbe Tomàs de Lorenzana, els quals els situen com a "vómito de la infernal astucia" i "abominables" però especialment del més "atroz" Lo Català Republicà reconeixen que volia moure "una revolució que incluye dos", segons opinions dels qualificadors del Sant Ofici (Inquisició) a Madrid. Els papers recollits a la diòcesi el bisbe els envia, entre el juliol i el setembre de 1794, al seu germà el cardenal Lorenzana, arquebisbe de Toledo, perquè els passi al Tribunal de la Inquisició. Els inquisidors aconsellen que es recullin tots els que es pugui i s'investigui qui els escampa i que se'l castigui. Molt especialment consideren Lo Català Republicà "tant sedicioso y capaz de sublevar no solo la Cataluña, a

23. AHN. Inquisició, lligall 4.429, núm. 9.

quien se dirige, sinó a todos los demás dominios de España y dominios de Su Católica magestad"²⁴.

Els "Amics de la Llivertat" de la Bisbal van fer la feina ben feta en passar els papers per les cases sense ser vistos; en canvi el grup de Girona sembla que fou descobert. Un capellà, fill del notari de Ruplà, resident a Madrid, escrivia al seu pare del dia 1 de novembre de 1794 que "sabíamos ya el complot de los de Gerona y asimismo el estar enredado infelizmente el desgraciado xico Calvet, pero no puedo creher fuese capaz de semejante atentado"²⁵. Així mateix el baró de Maldà esmenta aquest grup quan explica que el 19 de novembre arriba a Barcelona una colla d'homes i dones presos "i no sé si fou dels que es prengueren en Girona de resulta de lo succeït en punt a traïció, cerca de dos mesos atràs que se descobrí (a Déu gràsies)"²⁶.

Tot i que no sabem l'abast que va tenir l'acció d'aquests ciutadans de diferents indrets és important veure l'interès d'alguns envers els principis de la revolució i la intenció d'alliberar Catalunya del jou a què havia estat sotmesa després de la derrota l'any 1714. En tot cas, els que s'exposaren per divulgar una revolució "que incluye dos" van sembrar les bases dels futurs moviments liberals i republicans i del catalanisme polític que s'esdevindran més endavant.

EL SOMETENT

"En nom de Nostra senyor Déu sia Amén... Com natura humana sie a la lley de la mort subjecta y no hi hagia cosa més certa que lo morir ni més incerta que la hora de aquella y attenent haber promptament de partir amb molts altrás de la present vila de la Bisbal al Somatent precehint ordre del Superior contra lo enemich Francès per haberse introduhit en alguns pobles dels dominis de Espanya que està plantat al Boló, en el Rosselló." Amb aquestes paraules comença el testament de Pere Ferrer i Grassot, escrivent, fill d'un passamaner de la Bisbal, redactat quan aquest jove és convocat per anar al sometent i decideix testar per por de morir en la guerra²⁷.

24. Ibid.

25. Arxiu Casa Abadal de Ruplà. Correspondència de la família Valls.

26. Amat, Rafael. Calaix de sastre II, 1792-1794. Biblioteca Torres Amat. Barcelona: Curial, 1987.

27. AHG. Protocols notariais de la Bisbal. Notari Josep-Antoni Pica, any 1794, volum 1.066.

En un principi de la guerra el fet que va afectar més la Bisbal va ser la decisió del govern espanyol de fer reviure el sometent. Les milícies municipals anomenades popularment sometents des de la baixa edat mitjana eren uns cossos d'homes de quinze a seixanta anys, que tenien la característica de ser un servei militar teòricament voluntari però que l'any 1793 a la pràctica fou en certa manera forçós per la pressió que s'exercia des dels ajuntaments, i reclutats pels consells municipals. S'havien suprimit per Felip V, rei espanyol, després de la derrota de Catalunya l'any 1714, com a càstig per haver participat en la guerra de Successió contra la seva persona i pel fet d'haver estat de la part contrària en el plet dinàstic borbònic.

La decisió de tornar a organitzar aquesta milícia va xocar, però, amb opinions que hi estaven ben en contra. En un informe i queixa d'alguns responsables del corregiment, entre els quals el regidor gironí Josep de la Valette, feien constar: "La creación de Sometenes tiene dos dificultades de mucha consideración, la primera el servicio personal en una clace de trabajo en que no está criado el Pueblo, y que siendo propio del soldado no abastan sus fuerzas para aguantarlo. Ocupándose mucha gente en este servicio la agricultura ha de quedar atrás y hemos de carecer de alimentos." I també: "Si se emplean los de Fábricas y artes como se crían más delicados, saldrán más inútiles y quedaremos sin gente para el preciso calzado y vestuario"²⁸ (Taula 2).

La Bisbal	696 vilatans
Sant Pol i masos escampats	48 pagesos
Fonteta i masos escampats	96 pagesos
Total del terme municipal	840

Taula 2. Disponibilitat d'homes per al sometent al terme municipal de la Bisbal (AHMG. Defensa XXV – 1, lligall 11).

A cada poble del nombre d'homes útils per a la guerra només se'n reclutava una part; l'altra restava a la reserva i s'anaven renovant contínuament els que eren al front amb aquests reservistes els quals a la vegada es canviaven per uns altres successivament. Així aquest servei no es feia tan feixuc per als individus.

Els homes del sometent eren apreciats durant aquesta guerra pel bon coneixement del territori que trepitjaven. A diferència dels regi-

28. AHMG. Defensa VII, 1.1,2, lligall 19 (1793-1796).

ments de soldats mercenaris, gairebé sempre estrangers, ells sabien què hi havia darrere de cada muntanya, amb quin poble es trobaven, per quin tipus de bosc passarien i estaven avesats a moure's pels camins i dreceres més adients i parlaven la mateixa llengua del Rosselló. Per això aquests contingents de soldats improvisats eren utilitzats per practicar les tasques de guerrilles, per la seva mobilitat, per boicotejar les tropes regulars enemigues i fent serveis d'avituallament, de guiatge i conducció de soldats dels regiments reials, etc.

Les despeses de mobilitzar i mantenir aquests grups populars anaven en gran part a càrrec dels ajuntaments. Per al rei tenien l'avantatge de ser un estalvi en els seus pressupostos bèl·lics. Cada home cobrava 3 rals diaris i un pa. Els caps de casa tenien un plus de tres rals per al manteniment de la família. El subsidi que es registrà l'any 1794 per pagar la milícia municipal de la Bisbal i que es feia efectiu el dia tretze de cada mes era de 897 rals. Del maig al desembre sumava 7.176,96 rals, que era el 19,55 per cent dels ingressos que tenia el municipi per arbitris, altres impositcions i pels lloguers del monopoli del vi, dit de la taverna, del forn de pa comunal, de la carnisseria o escorxador, etc. Es tractava, doncs, d'una despesa important a la qual cal sumar el que valen els trasllats dels homes dels sometents, com per exemple esmentem els 790 rals que cobrà, l'any 1793, Joan Maymir, comerciant, per a la conducció d'una partida d'homes, possiblement utilitzant com a bagatges els carros d'alguns traginers. I també cal ajuntar-hi les costoses quantitats en diners dels allotjaments a la Bisbal de la tropa de cavalleria o les sovintejades estades dels regiments de pas abans de traslladar-se al front de guerra.

Altres exemples de despeses, que van augmentant l'important cost dels sometents, són degudes a l'ordre de reclutar més homes per anar a lluitar i portar-los el 17 de març de 1794 a Talaixà i el 22 de juliol a Navata. Per conduir quinze homes combatents costa uns 11 rals i per arreglar les escopetes 61 rals. En altres ocasions, com a l'octubre del mateix any, eren els lloguers de matxos per als bagatges i altres cavalcadures que cal afegir més de 116 rals al pressupost imprevist per al sometent²⁹.

El 12 d'agost de 1794 des del comandament de la caserna general de Figueres informen que en els reclutaments s'han registrat protestes, disturbis i malestar. Els nois de molts pobles proven d'evadir-se d'aquest servei marxant de la seva població i canviant

29. ACBE. Comptes generals, 1787-1795, caps 114.

de lloc per passar despercebuts o bé amagant-se a les muntanyes. Tot això feia retardar la sortida cap al front dels grups. Una de les mesures que pren l'autoritat militar és anticipar la paga, vuit dies abans, sobretot als capitans, que eren els que havien de mobilitzar i controlar els ciutadans escollits³⁰.

Els capitans que comandaven la milícia civil eren elegits pel Consell municipal o bé per votació d'una junta de veïns. Una ordre del "general jefe" de la caserna de Figueres, l'11 d'agost de 1794, mana que aquests capitans havien de ser homes de prudència, valor i de manifesta autoritat, de prestigi social i econòmic, suficientment forts i sans i d'una edat de 15 a 40 anys, en cas contrari recomana que ho siguin els de 40 a 60 anys³¹.

El 15 de juny de 1794 el notari i secretari de l'Ajuntament de la Bisbal, Francesc Pica testifica la reunió per elegir capitans per al sometent. N'havien de sortir cinc, que serien els més votats. Heus ací el resultat:

Antoni Masbernà, Ciutadà Honrat de Barcelona.....	54 vots
Bernat Cendra, pagès propietari.....	54 vots
Pere Ferrer i Mir, geòmetre.....	35 vots
Pius-Antoni Trias, notari	28 vots
Antoni Planas, comerciant	25 vots
Salvador Llandrich, pagès propietari	21 vots
Agustí Casas, causídic	18 vots
Josep Vancells, pagès propietari	16 vots
Josep Grassot, comerciant i propietari	14 vots
Simó Vert, causídic	10 vots
Josep Fuster, notari.....	10 vots
Pere Torró, pagès d'Abellars.....	9 vots
Antoni Molinas, fuster.....	6 vots
Jacint Brancós, advocat.....	6 vots
Joan Agustí, pagès.....	6 vots
Josep Vicens, blanquer.....	4 vots

Són elegits, doncs, pel nombre de vots, Masbernà, Cendra, Ferrer, Trias i Llandrich, perquè a última hora va estar de baixa Antoni Planas, a qui li corresponia, i fou substituït per Llandrich³². Un altre Llandrich el trobarem com a capità de miquelets voluntaris en els

30. ACBE. Ordres, cèdules, decrets i edictes (1744-1799), capsa 48.

31. ACBE. Ordres, cèdules, decrets i edictes (1744-1799), capsa 48.

32 ACBE. Llibre de Resolucions (1777-1794), capsa 10.

terços que foren creats quan va ser suprimit el sometent. Es dóna el cas que un dels que no surt elegit, malgrat el seu prestigi, és Josep Grassot, comerciant matriculat a la Junta de Comerç de Barcelona, al qual se li coneixien idees afins als filòsofs de la Il·lustració. Potser es malfiaven d'ell.

El 12 de maig de 1794 el cap militar de Girona, Ladislao Havor, estableix una distribució en cantons dels pobles de la demarcació. Cada cantó tenia com un cap de partit en el qual s'havien de reunir els sometents dels pobles que li corresponien quan havien de traslladar-se als camps de batalla. Al cantó de la Bisbal li corresponien els seus veïnats, Fonteta i Sant Pol, i els pobles de Peratallada, Santa Susanna de Peralta, Sant Climent de Peralta, Vulpellac, Fitor, Cruïlles i Salelles, Sant Cebrià dels Aïlls, Sant Sadurní de l'Heura, Monells, Corçà, Casavells, Castell d'Empordà i Púbol³³. S'aplegava la gent del sometent bisbalenc i del seu cantó a la plaça Major. Les juntes per prendre les decisions organitzatives de vegades, per la seva urgència, es feien de nits; Francesc Fina, adroguer, el maig del 1794, presentava albarà dels ciris i atxes de cera blanca per a aquestes reunions del municipi quan havien "d'acudir al servei del rey"³⁴.

Els homes de la milícia urbana, que era d'infanteria, havien d'anar al front a peu o bé els traslladaven amb carros com l'any 1793, recentment creat el sometent, Joan Maymir de la Bisbal, ha de conduir els improvisats soldats al Rosselló per a la lluita. Si a algun ciutadà li era difícil, per afers professionals o familiars, anar al servei de la guerra podia pagar a un altre home que fes en comptes d'ell aquesta tasca.

Naturalment n'eren exempts els malalts o inútils per a les armes, però havien de demostrar rigorosament la seva incapacitat amb documentació i testimonis fidedignes. Esmentem el cas d'un bisbalenc malalt greu de tuberculosi: Joan Germà, argenter, que a més tenia una malaltia incurable a la cama dreta. La tuberculosi li impedia moure's i fer exercicis forts perquè tot seguit li produïen hemorràgies per la boca i el nas "vómito de sangre" i s'ofegava. Va haver de presentar un certificat del cirurgià de la Bisbal Jaume Coll; tampoc no podia donar diners per pagar un home que el substituïx perquè era "pobre i miserable", segons testificava per escrit el capellà i rector de la parròquia, Pere Civils³⁵.

33. AHMG. Defensa (1793-1796), lligall 19.

34. ACBE. Comptes generals (1787-1795), capsa 114.

35. ACBE. Cartes, memorials i informes (1745-1799), capsa 46.

A més dels entrebancs i protestes en el reclutament que s'enregistraren el 12 d'agost de 1794, esmentats abans, cal veure que els sometents sovint s'oposaven a ser manats per oficials de l'exèrcit, gairebé sempre d'origen castellà, i per tant la indisciplina era freqüent. Alguns fins i tot desertaven. Un dels inconvenients més seriosos va ser el fet que no acceptaven posar-se uniforme; això hauria suposat per a ells reconèixer la seva afiliació militar en una tasca que era de curta durada, de vegades molt efímera, per la renovació temporal de cadascun dels membres d'aquest cos. Aquest fet va comportar que estiguessin desprotegits quan eren capturats en alguna operació de guerra.

Cal dir que les lleis castrenses que impedièren ajusticiar els presoners militars que ho acreditaven amb l'uniforme no regien per als civils, considerats saltejadors o brigands, lladregots i boicotejadors quan eren fets presoners amb les armes a les mans. La qual cosa també s'establí per al personal contractat per l'exèrcit com ara minadors, terrelloners, llenyataires i traginers. Per tant tots els que no s'identificaven com a militars serien ràpidament penjats o afusellats quan els detenien. L'armée francesa ho utilitzava per crear un estat de por entre els sometents. També pel costat espanyol ho proclamava el general Ricardos, en una declaració, feta a Tuïr, en català i francès, adreçada als civils que col·laboraven amb els francesos: "Jo declaro tots los habitants Francesos que tota persona qui baix lo nom de Miquelets, ho tot altre, serà trobat amb armes sobre d'ell ho amagades, y a mes forta rahó en fent-ne usatge, si ella no és soldat enregimentat portant vestit uniforme y armes com tal soldat de tal ho de tal cos, serà en lo moment sens ninguna remissió penjat, sens altre formalitat." També remarcava que tots els béns d'aquests ajusticiats "seran de prompte cremats, robats o venuts" (Tuïr, 3 de juliol de 1793)³⁶ (Fig. 4).

Enmig d'un ambient tant violent es noten, segons Ossorio y Gallardo, símptomes de descontentament per la duresa dels combats, la desatenció del govern espanyol i per l'instint de conservació. La indisciplina i les desercions dels sometents portaven força maldecaps a l'oficialitat del corregiment, per això hom decideix suprimir aquests grups paramilitars el 25 de gener de 1795 i substituir-los pels terços de voluntaris de Girona i de Besalú (Ossorio y Gallardo, 1977).

36. Documents de la família Sagols i de la casa Salamó de la Bisbal.

Fig. 4. Gravats al box de lluites de miquelets durant la Guerra Gran, segons la "Nova relació. Coplas que se han dictadas del regiment nou que fa la Ciutat de Barcelona". (Col·lecció de documents de la casa Sagols, de la Bisbal, segle XVIII).

ELS TERÇOS DE GIRONA I DE BESALÚ

El febrer de 1795, la "Junta de Provincia de Cataluña por medio de los comisionados de sus Corregimientos y Partidos" comunicava al rei que decidia per "Amor a Vuestro Real servicio, a la Patria y a la Religión" oferir-li un "respetable número de Paisanos armados" aparellats per a la guerra "al logro del importante fin de rechazar al enemigo, prestando un servicio notoriamente más ventajoso que el de los Sometenes"³⁷. Van ser els Terços de Voluntaris de Girona i de Besalú.

Ressaltaven en l'escrit que el cost de la vida s'havia apujat molt i que caldria pagar als que farien aquest servei 6 rals diaris i un pa. Asseguraven que això atrauria un nombre major de voluntaris. Per cobrir les despeses d'aquests cossos i eixugar el dèficit que arrossegaven feia anys proposaven que es creés "una doble contribución del Real Catastro: Industrial y Ganancial"³⁸.

Un altre estímul per reclutar gent va ser l'exempció del pagament de l'impost personal del cadastre durant deu anys si l'allistament era per a una campanya; per a tota la vida si el combatent es feia miquelet mentre durés la guerra. Aquesta mercè s'estenia als fills majors, a les vídues o els parents més propers dels que hi morien. Per contra, l'impost de capitació, "con nombre distinto del Personal"³⁹, s'exigiria cada any de la següent manera als que es quedessin a casa:

37. AHMG. Defensa VII, 1.1.2, "Circulars, instruccions, bans. Informes dels pobles i pla de defensa i armamento", lligall 19.

38. Ibid.

39. Ibid.

El que posseïa una renda anual de 80.640 rals pagaria 250 pessetes.

El que passava dels 40.320 rals, pagaria 180 pessetes.

El que passava dels 20.160 rals, 90 pessetes.

El que passava dels 12.096 rals, 60 pessetes.

El que passava dels 6.048 rals, 40 pessetes.

El que passava dels 3.024 rals, 30 pessetes.

Un bracer, un petit artesà o un manobra, 20 pessetes.

Calia, doncs, pagar per mantenir els miquelets; ja ho deia la lletra d'una de les cançons que es van escriure per animar els homes a comprometre's a anar a la lluita:

"És precis de anari tots
los que són bons per las armas,
hils que coratge no hauran
contribuiran pagant-nos"⁴⁰.

El fragment anterior és a Novas coblas a la Nació Catalana per animarlos a pendrer las armas en defensa de nostre Déu, Lley, Pàtria, Rey, Persones, Béns, Famílies y Casas contra los malvats Francesos. També es poden trobar a Nova y curiosa canso dels miquelets de Catalunya valents y esforçats que han pres les armes voluntàriament en defensa de la Fe, de nostre Rey y de la Pàtria, cançons impreses i escampades quan l'exèrcit espanyol derrotat anava reculant, deixant el Roselló, empès per l'embranchida dels republicans i en el moment que aquests envaeixen l'Empordà (Fig. 5).

El redactor de la lletra d'aquestes cançons ho fa en general en primera persona del plural -anirem, avançarem, farem, etc.- per donar popularitat al text, perquè semblés escrit per la gent mateixa del poble, quan el que reflecteixen és una autoria més provinent de les autoritats del moment o bé dels poders fàctics com ara la noblesa o el clergat. Precisament en la intenció de qualificar de servei a Déu el fet de participar a la guerra s'hi nota la mà d'algun capellà;

"Armats amb la Santa Fe,
guardant de Déu la Lley Santa,
jo us asseguro ben cert
que no perdrem cap batalla.
Si fins ara havem perdut
Ha estat la principal causa
Que en nostre Exèrcit no ha hagut
de Lley de Déu la observància".

40. De cançons publicades impreses en aquells moments bèl·lics se n'han trobat en antigues cases de la Bisbal com a can Sagols, sabaters; can Daura, també sabaters; entre els papers de la família Salamó -en una secció que es titulava De la guerra de Fransa- i en una col·lecció aplegada pels germans Sitjar dipositada a l'entitat bisbalenca L'Escut Emporità.

CANÇÓ DE UN MIQUELET À LA SEVA DONA.

Me fet voluntari
Ab molt gust y honor,
Sino que las armas
Me han girat del tot:
Nous penseu las balas,
Tampoch lo fusell
Sols una pistola
Que gira l' servell.

Vas assentar plassa
Per ser micallet;
Un plan vas formarne
Pues res noy cumpert:
Dels sinch rals donarue
Tres per la mullé,
Jo ab mitja peseta
Ja mena passaré.

No vaty enviarli,
Per valor de un sou
Per casnets y xapas,
Non he tingut prou:
Lo que jo sentia
Que per mor-demi,
Un tracta la dona
Hagués de tení.

Bas per las montañas
Corrent sens parar,
Y la meba dona
Corre per lo plá,
Yo res li envio
Que ó tinch menester,
Pues se que en ella
No li falta re.

Allá prop de Arbusias
Vas trobá un amich,
Digué que la dona
Sen venia á Vich:
Me vas posar alegre
Pensant ja estich be,

Posarem cantina
Y nons faltará re.
Cansat de esperarla

Pues no va venir,
Ni una sola lletra
Me va dirigir:
Al cap de dos mesos
A Vich vas tornar,
Per fin remonçada
Ja la vas trobar.

Tenia botiga:
Nous pensen en gran,
Perque tota sola
Sen va formá l' plan:
A mola despatxaba
Y li va suscehi,
La prenda mes bona
Se li va florí.

Volia donarmen
Satisfaccions,
Jo li vas respondre,
No estich per rahons:
Vesten á la mata,
Y festa curá
Aquestas butllofas
De tan caminá.

Passé de nou mesos
A fora y estat,
Y arribant á casa
Mi queddt parát:
Las cortinas novas
Matalás també,
Y la meba dona
Gran novedat té.

Y dextat las armas
Que me habian dat,
Y las de San Marcus,
A casa y trobat:

Com jo tinch la culpa
No podré dir res,
Te una criatura
No sé de qui es.

De mitja señora
Se men á posat,
Jo lan reprehia
Me contestat:
A gust de qui paga
Vestexo Antonet,
Tú calla la boca
Fent paper de Met.

No penseu que á casa
Sola la dexés,
Encara sens ella
Eran quatre mes:
Al sogra, la sogra
Un cuñat ques coix,
Y una cuñada
Que busca algun toix.

Men torno á la guerra
Mol determinat,
Perque no men digan
So cap de crestat:
Lo que me aconsola
Que no so tot sol,
Lo quels ulls no benen,
Diu quel cor no dol.

Preneu experiencia
Los festejadors,
Nous agradian noyas,
Que fan cara á dos:
Perque men recordo,
Cuant era promés,
Que á dos festejaba,
Y ab mi feyan tres.

FI.

Barcelona: En la llibreria de Lluç, y reimpressa en Girona per FIGARÓ.

Fig. 5. Cançó d'un miquelet a la seva dona. Editada durant la Guerra Gran a la llibreria de Lluç (Barcelona), i reimpressa a Girona per Figaró (Col·lecció de documents de la casa Salamó, de la Bisbal, segle XVIII).

I consegüentment també per referències morals concretes:

“Aborrrir taverna, y joch,
també las donas mundanas,
que la bossa, ànima, y cos,
fan perdre, y may s’hi guanya”.

Hom suposava que en una societat tan marcada per la religió, en la qual l'Església no havia estat gaire qüestionada, almenys per les classes baixes urbanes i camperoles com ho havia sigut a França, les recomanacions de frares i capellans serien ben escoltades especialment per les capes de població més incultes, fàcilment manipulables.

Arreu s'organitzen santes missions per enardir el personal contra els francesos ateu i la seva revolució. Un dels clergues més combatius, Bru de Sant Vicenç, frare caputxí de Girona, amb dos companys es dedicà a predicar en unes famoses missions pels pobles, a través de les quals es va crear la 9a companyia del Terç de Besalú, comandada pel bisbalenc Benet Vidal i Bou, ciutadà honrat de Barcelona, que es féu capità i havia reclutat i pagat de la seva butxaca dotze nois, alguns de la Bisbal i de la resta del Baix Empordà, per fer-se miquelets. Vidal pertanyia al sector més aristocràtic de la vila com a descendent, per línia femenina, de la noble família dels Blanes, cavallers de la Bisbal al segle XIII; cal dir que els oficials dels terços havien de ser de la noblesa o “de las familias mas antiguas y pudientes de los mismos pueblos”.

L'exaltat caputxí fra Bru havia reclutat i pagat 82 nois i pretenia ser el tinent de la mateixa companyia que comandava Vidal. Diversos frares i capellans lluiten a les files dels voluntaris, com ara un frare franciscà recol·lecta de la Bisbal i el capellà beneficiat Rafael Llandrich, de la comunitat de preveres de la parròquia i germà del capità de la 5a Companyia⁴¹.

Dins l'aspecte econòmic de cada ciutadà s'ha de tenir en compte el pes que hi juguen els impostos especials per contribuir a la guerra. Les famílies dels qui anaven a lluitar n'eren exempts. Així, doncs, els que volien deslliurar-se'n podien enviar al front els seus homes útils per a les armes. Pels rics pagar més seria un problema relatiu; en canvi pels treballadors, ja prou constrets i esgotats per la crisi agrària d'aquest final de segle, no els quedava altra solució: o anar a la guerra o pagar. Aquest va ser un dels avantatges que hi veien els prohoms de la Junta de Defensa quan sospesaven els pros

41. AHMG. Defensa 6 “Llibre d'oficis del Comissionat del Partit”.

i els contres del cadastre extraordinari i la capitació. Consideraven que la gent menys potent tindria més interès a allistar-se quan veiés la quantitat exigida. Una tàctica ben maquiavèl·lica!⁴².

Però hi ha historiadors com ara el bisbalenc Emili Vigo que consideren més important el sentiment religiós com a motivació per a l'allistament: "La Guerra Gran a Catalunya va tenir un aspecte ferotge de Croada religiosa que la féu popular en totes les capes de la població. Per a convèncer-se'n cal donar un cop d'ull -per ràpid que sigui- sobre els documents de l'època i adonar-se que hom lluita sobretot per Déu i per la Religió; la Pàtria i el Rei vénen després" (Vigo, 1956). L'afirmació tan contundent de Vigo s'hauria de matisar i posar els interessos materials dels combatents en primer lloc. En una de les cançons que esmenta l'historiador bisbalenc hom veu que l'autor dels versets vol remarcar aquest aspecte al costat -o potser per sobre- de les motivacions religioses en aquells temps d'alt grau d'excedent de població, de la baixada dels jornals, de l'atur i de la fam per l'escassetat de blat i la pobresa. Segons l'escrit la gent es comprometria per solucionar momentàniament el seu jornal i la teca diaris.

"També anirem ben fartets
Perquè nostre sou diari,
Serà sis rals de velló,
Eixos segur i no enganyen.
Un pa de munició
Nos daran dia per altre,
Bonas marmitas farem
De arròs, carn y cansalada.
Al sarró no ha de faltar
Llangonissa, botifarra,
Pa, y formatge, també
Bent plena la carabassa.
Que farem donchs per asi
Per menjar cols i arengades
No basta ni per bastir
Lo poch jornal que si guanya."

I també el possible lucre que originarà el botí de guerra i el pillatge tolerat:

42. AHMG. Defensa VII, 1.1.2, "Circulars, instruccions, bans. Informes dels pobles i pla de defensa i armamento", lligall 19.

“Allà si que avansarem
Del que robarem a Fransa
Perquè nostre General
Las presas nos darà francas.”

El resultat del reclutament fa veure que els miquelets voluntaris surten dels estrats de població més baixos i per tant més pobres, la qual cosa ho assenyala l'alt percentatge d'analfabetisme dels allistats:

Terç de Besalú: 748 analfabets, que és el 82,01 per cent del total d'homes del terç.

Terç de Girona: 803 analfabets, que és el 85,33 per cent del total.

Seguint amb les cançons de propaganda també cal veure-hi el coratge i l'esperit d'aventura que anunciaven, els quals potser tenien menys importància però convenia tocar aquest tema per atraure el sector jove, més arrauat i més fatxenda i amb més desig de viure una campanya que es proposava fer “grossas haçanyes”:

“Vint mil homes han de fer
Catalunya gent molt brava
de Miquelets esforçats
per defensar nostra armada.
Han de tremolar los Gavaigs
en la primera batalla
Prou estan escarmentats
de la tropa Catalana.
Pensau que los miquelets
com tots son gent Catalana
Ne valdrà mes un que deu
en qualsevol avançada”.

Cal assenyalar que el reclutament es feia entre homes de 16 a 50 anys, però la immensa majoria dels allistats són gent molt jove; com a exemple un sondeig a les filiacions de les dues primeres companyies dels terços de Besalú i de Girona dona una mitjana d'edat que no passa dels vint-i-quatre anys. En canvi els que pertanyen al municipi de la Bisbal és més baixa, a la vila no passa dels dinou anys i de vint-i-dos al barri de Fonteta, segons dades tretes de la 5a Cia. del Terç de Girona. A la 9a Cia. del Terç de Besalú la mitjana d'edat dels de la Bisbal és de divuit anys; el mateix capità de la companyia, el bisbalenc Benet Vidal, només té vint anys.

Que molta de la joventut reclutada era d'esperit aventurer i bel·licista ho denota, hipotèticament, el fet que alguns sembla que ja havien participat en campanyes anteriors; potser una dada força significativa és que un 17,47 per cent tenen cicatrius a la cara (sondeig a la 4a Cia. del Terç de Girona), n'hi ha que en tenen diverses, gairebé totes al front i de banda a banda, possibles ferides per cops de sabre o baioneta en les lluites cos a cos⁴³.

Hom intentava engrescar els nois amb un flamant uniforme de miquelet. Aquí la crida anava adreçada a fills de famílies pobres, que eren la majoria, i naturals de poblets petits, que no s'havien mogut gairebé mai de casa i normalment tenien treballs per vestir decentment (Fig. 6):

"Anirem molt ben vestits
Portarem gambeto ample,
Jupa y calses de vions
Faldilletes ben tumbantas.
Espardenyes també
Veta fins i a mitja cama
Amb sombrero redó
La escarapella encarnada.
Las pistoles al costat
Bona carrabina, y sabre,
La bayoneta també
Cartuchera al cos voltada
Semblarem uns Miquelets
vestits a la Catalana
De aqueix modo ven armats
travessarem les montanyas".

Algunes de les companyies dels terços són utilitzades com a partides de guerrilles com ara la 5a Companyia, formada en gran part per gent del Baix Empordà, que comandada pel capità bisbalenc Pere Llandrich, l'alferes Silvestre Bañeras i el sergent Marià Prunell, ambdós de Vulpellac, mossèn Rafel Llandrich, capellà bisbalenc, i Joan Sabeña, de Fonteta, de cognoms ben coneguts, entre molts altres van participar com a partida de guerrilla en l'atac i crema del campament enemic a Cistella, el 5 de maig de 1795. Una acció que els comportà dos morts, 25 malalts als hospitals amb greus ferides i la pèrdua d'armament: 26 sabres i 75 carabines. En els informes

43. AHMG. Defensa, Filiacions, lligalls 2 i 3.

Fig. 6. Miquelet amb el seu uniforme de gala. España. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Archivo Histórico Nacional, ESTADO, MPD.912.

dels caps de l'exèrcit feien constar la "bizarría" de la companyia, del seu capità Llandrich i del tinent Garriga "que mandaban las Partidas y Guerrilla quienes sufrieron el fuerte fuego del Enemigo, habiendo sido cortados por dos veces per éste y con su disposición y pericia las salvaron atravesando por los montes de Sn. Lorenzo de la Muga, volviendo a este Cuartel, por Besalú"⁴⁴.

Pere Llandrich, del mas Tunyeca, devia quedar una mica malparat d'aquesta campanya. Va morir a la Bisbal just acabada la guerra: "Don Pere Llandrich, capità de Micalets Provinsials en la campanya y Guerra contra la Fransa, que de poch temps se ha finit, y antes era pagès de la Bisbal" se li féu un solemne funeral de sepultura major i va tenir l'honor de ser enterrat en una tomba dins l'església parroquial⁴⁵.

Mentre molts bisbalencs lluitaven al front, la vila vivia els trasbalsos de l'anar i venir dels exèrcits reials de pas, durant la primera meitat de l'any 1795. De vegades eren grups de soldats d'artilleria del castell de les Medes que venien per recollir material, altres soldats que portaven presoners o que traslladaven armament, sobretot escopetes per arreglar o per conduir malalts. En altres casos eren moviments de la tropa que es dirigien a Girona, Sant Feliu de Guíxols o Palamós.

El 4 de juny acudeix a la Bisbal un esquadró de carabiners de la reina Maria Lluïsa, des de Barcelona, format per un sergent, 56 soldats i 24 cavalls per estar-s'hi; el 15, un tinent, un sergent, un caporal i dotze soldats del regiment de Jaén; el 19, un tinent i 50 soldats del regiment de Màlaga; el 18, un alferes, 16 soldats i 23 cavalls "muy decaidos" del regiment de cavalleria d'Alcántara que van a Palamós "para su restablecimiento". La llista seria llarga i més quan veiem que acabada teòricament la guerra, l'agost de 1795, encara continuaven arribant i quedant-se tropes a la Bisbal procedents de Barcelona o de Girona.

Del 16 de setembre al 2 de novembre s'aquarteren a la Bisbal un tinent coronel, un sergent major, un ajudant major, un capellà, un cirurgià, tres capitans, tres tinents primers, tres tinents segons, tres alferes, quinze sergents, tres trompetes i 180 húsars a cavall pertanyents als Reials Húsars espanyols.

44. AHMG. Defensa, lligall 6 "Llibre d'oficis dels Comissionats del Partit", ofici del 7 de maig de 1795.

45. APLB, llibre d'òbits de 1772 a 1809.

El 15 de setembre arriba un esquadró de Cavalleria de Voluntaris d'Espanya per recollir els malalts i ferits que hi havia dispersos pels hospitals de l'exèrcit a Palamós, la Bisbal i Sant Feliu de Guíxols. També hi ha la vinguda de part d'algun regiment per aplegar armament dipositat a la vila o uniformes deixats pel moviment de tropes de pas.

Aquests trasllats continus es fan amb passaports autoritzats pels caps superiors de l'exèrcit i implicaven l'ordre de facilitar-los allotjament, pa, queviures, bagatges i altres coses "que pidieren", com ara civada i palla per als cavalls, llenya per a la caserna, etc., la qual cosa originava importants despeses al municipi⁴⁶.

ELS REFUGIATS EMPORDANESOS

Quan els francesos recuperaren el fort de Bellaguarda (setembre de 1794), a la ratlla de França, s'apoderaren del castell de Figueres i de la ciutadella de Roses, s'endinsaren per l'Alt Empordà i van anar conquerint poble per poble. Els representants del govern i de l'Església gironina i membres de la Junta de Defensa s'afanyen a proclamar, en una actitud propagandística la crueltat de l'enemic gavatxo. Ho llegim en el comunicat publicat al periòdic Correo de Gerona el 23 de febrer de 1795: "todos sabemos la inhumanidad como han tratado a los infelices, que les ha cabido la desgraciada suerte de ser sometidos a su yugo, nadie ignora que las Iglesias de sus Pueblos han sido profanadas, el sexo ultrajado, quemadas sus casas, quitadas las vidas a muchos inocentes, y a muchas otras personas, las Imágenes Santas destruidas, el mismo Christo Sacramentado pisado y que no hay sacrilegio que no hayan cometido", i continua el comunicat "la desgracia de sus mujeres e hijas doncellas, entregadas al furor de aquellos bárbaros en presencia de sus padres y maridos"⁴⁷.

L'armée republicana no va pas passar del riu Fluvià, però el perill destructiu que portava ben explícit feia témer a tothom si anava avançant i es presentava a la Bisbal. Per salvaguardar-se'n l'ajuntament va prendre algunes mesures com quan decideix amagar tots els llibres i documents de l'arxiu municipal. Una mica més tard, el 20 d'abril de 1795 el batlle Agustí Casas, procurador, fa constar en un protocol notarial que els papers no es trobaven enlloc i el secreta-

46. ACBE. Qüestions militars, Codern de passaports de la tropa de trànsit (1795-1799), capsa 50.

47. AHMG. Correo de Gerona, núm. 6, 23 de febrer de 1795.

ri del consistori declarava que se sabia que havien estat "recondidos y ocultos por temerse alguna invasión de los enemigos franceses"⁴⁸.

La gent fugia espaordida cap on podia, cercant la protecció i aixopluc de les poblacions que anava trobant al seu pas. A les carreteres que venien de l'Alt Empordà les corrues de carros i persones a peu eren un mai acabar. Els refugiats que s'emparaven a les viles i pobles de més ençà del riu Fluvià i del Ter escapant-se del "furor de aquellos bárbaros" van patir tots els inconvenients d'una pobresa extrema. Els qui havien decidit marxar amb temps suficient varen poder aconseguir endur-se'n estris i diners: el carro i el cavall, la parella de bous, els matalassos, alguns atuells de cuina, la roba imprescindible i tot allò més necessari. A la casa hi van quedar els mobles, el bestiar, les bótes de vi, la collita..., deixat tot a la mercè de les tropes franceses i dels lladres fortuïts. Quan els diners s'acabaven havien de vendre a l'encant públic (a la plaça Major de la Bisbal n'hi ha algun exemple) els objectes i fins i tot el cavall i el carro, vehicle indispensable per no haver de dormir al ras, per fugir més lluny si els francesos anaven avançant o per poder tornar a casa quan calgués.

Els indecisos que esperaren marxar del seu poble immediatament abans que fos envaït o els que no pogueren anar-se'n amb temps, van haver de marxar a corre-cuita, com el matrimoni format per Anton Palau i Marianna Sala, jornalers de Castelló d'Empúries, que van tenir el temps just, abans d'entrar els gavatxos, perquè naixés el seu fill i "pogueren portarlo a batejar a la dita vila de la Bisbal"⁴⁹.

A la vila i terme de la Bisbal el nombre de refugiats procedents dels pobles envaïts és important; hi ha 193 famílies a la vila i tres al veïnat de Fonteta. Totes viuen en unes condicions pèssimes. Sense gaires diners per subsistir i ni una teulada segura on aixoplugar-se. Els que tingueren més sort pogueren acollir-se a l'hospitalitat de les grans cases bisbalenques o als masos dels voltants encabits a les entrades, patis, porxos, pallisses, estables, etc. Les famílies benestants que encara no havien marxat cap a la zona de Barcelona, si és que volien fugir dels horrors de la guerra, tingueren ocasió de manifestar el seu esperit caritatiu, almenys subministrant palla i alguns queviures.

48. AHG. Notari Josep-Antoni Pica (1795-1798), volum 1.068.

49. APLB. Llibre de baptismes XIV.

L'Ajuntament va portar un control dels nouvinguts i el seu emplaçament per no sobrecarregar les cases acollidores i els llocs determinats; per no massificar els edificis o zones on s'instal·laven aquests dissortats. Els regidors van deixar escrit un esborrany de llista per repartir-los millor així que anaven arribant o marxant els que volien anar-se'n més lluny⁵⁰.

Amb males condicions higièniques i alimentàries no és gens estrany que les malalties contagioses s'abraonessin en aquests expatriats; des del setembre del 1794 fins que es va signar l'armistici el juliol de 1795 (Pau de Basilea) en moren 86: 50 són adults i 36, infants. Dels albatns només deu passen de l'any de vida, els 26 restants solament han complert mesos, etapa molt exposada a les malalties infeccioses i més passant gana o estant mal nodrit⁵¹.

Quasi la meitat dels components voluntaris dels dos terços esmentats són homes i nois de l'Alt Empordà:

Terç de Girona: 442 expatriats, el 46,97% del total del terç.

Terç de Besalú: 434 expatriats, que és el 47,58% del total de miquelets del terç⁵².

Així, sigui per poder alliberar i recuperar la seva casa, la terra i el poble, sigui per una actitud d'odi envers els francesos, fugir de la misèria i tenir un jornal i l'aliment necessaris un contingent nombrós de gent, allistats als dos terços, el constitueixen fugitius dels llocs ocupats que s'havien refugiat a les poblacions de més a prop del camp de batalla, membres masculins de famílies que ho havien perdut tot i que havien conegut els assassinats de parents i amics i la destrucció de llurs béns i habitatges.

I aquí sí que caldria contradir els historiadors que han exalçat el patriotisme espanyol, l'heroïcitat com a primer acte col·lectiu d'espanyolisme dels catalans o bé la religiositat de les intencions dels miquelets i la seva gran participació altruista. No costa gaire d'interpretar i entendre que la immensa majoria d'homes que van anar a la lluita els movia un interès ben personal i material, tant per escapar-se de pagar els feixucs impostos extraordinaris o per venjar-se dels francesos invasors i poder tornar a casa, com per tenir un sou i el menjar diaris.

50. ACBE. Papers diversos del segle XVIII.

51. APLB. Llibre d'Òbits IV i Llibre d'Albatns, núm. 2

52. AHMG. Defensa, lligalls 1,2 i 3.

ARXIUS

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó
ACBE = Arxiu Comarcal del Baix Empordà
AHG = Arxiu Històric de Girona
AHMG = Arxiu Històric Municipal de Girona
AHN = Archivo Histórico Nacional de Madrid
APLB = Arxiu Parroquial de la Bisbal d'Empordà
BPR = Biblioteca del Palacio Real de Madrid

BIBLIOGRAFIA

- AMAT, R. (1987). *Calaix de sastre II, 1792-1794*. Barcelona: Curial. (Biblioteca Torres Amat, 4).
- BOIXAREU, R. (1973). *Francisco de Zamora. Diario de los viages hechos en Cataluña*. Barcelona: Curial.
- DURLIAT, M. (1969). *Histoire du Roussillon*. París: PUF.
- HERR, R. (1964). *España y la revolución del siglo XVIII*. [Madrid]: Aguilar.
- MARCEJ JUNCOSA, A. *Des comtés au département des Pyrénées Orientales (depuis 1659)*.
- OSSORIO Y GALLARDO, A. (1977). *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*. Barcelona: Grijalbo.
- PELLA I FORGAS, J. (1883). *Historia del Ampurdán. Estudio de la civilización en las comarcas del noreste de Cataluña*. Barcelona: Tasso i Serra.
- RIQUER, M.; COMAS, A. (1964). *Història de la literatura catalana*. Vol. IV. Barcelona: edicions Ariel.
- VIGO i BENIA, E. (1956). *La política catalana del Gran Comitè de Salut Pública*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.